

THE SOCIAL DIMENSION OF LAW

Andrea Kajcsa, PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The analysis of the social dimension of law regards the place that law has in society, the place of legal reality in society, the connections between law and the other components of the Social. We say that law is a product of society and „Ubi societatis ibi jus” (where society exists law is necessary) and „Ubi jus ibi societas” (where there is law it is made up only for society). The history of culture and civilization proves that law can organize and coordinate society in an efficient manner for it is built on the behavioral patterns and activities of a certain society, that law evaluates and then regulates.

Keywords: legal reality, society product, regulation, system.

Societatea și dreptul se află într-o interdependență absolută, deoarece societatea nu se poate organiza decât prin regulile juridice constituite ca drept, iar dreptul nu poate exista decât pentru societate și în societate. După cum afirmă reputatul jurist Jean Carbonnier, un drept robinsonian nu poate fi conceput.

În teoria dreptului, de altfel, puține au fost opiniile potrivit cărora dreptul nu ar fi inerent societății umane. Dimpotrivă, s-a considerat că orice tip de colectivitate evoluează spre o societate organizată juridic. Fenomenul juridic este unul social și norma juridică este o normă socială la origine.

Dreptul apare odată cu societatea, fiind de factură umană, și indispensabil organizării societății. Dreptul permite evaluarea și conștientizarea mediului înconjurător și a existenței ființei umane, atât la nivel individual, cât și la nivel de ansamblu. Rațiunea umană formulează idealuri și scopuri iar dreptul permite satisfacerea trebuințelor și asigurarea protecției unor drepturi și interese.

În cadrul subsistemelor sociale, dreptul ocupă un loc distinct, întrucât sistemul juridic văzut ca un ansamblu de reglementări legale, ca „dreptate” aplicată de către instanțele judecătorești abilitate cu înfăptuirea actului de justiție, nu reprezintă altceva decât urmarea firească a organizării sociale. La rândul său, dreptul, încă din cele mai timpurii forme de manifestare ale sale, a amprentat de o manieră majoră organizațiile și instituțiile sociale.

Interacțiunea și intercondiționarea drept – instituții sociale, stă la baza diferitelor momente din istoria umanității de progres sau, dimpotrivă, regres social. Astfel, atunci când cadrul juridic existent a reprezentat un mecanism propice optimizării activității de organizare a societății și instituțiilor acesteia, el s-a materializat într-un evident factor de progres social. Dimpotrivă, un sistem juridic rigid, inflexibil constituie o frână în cadrul procesului de inovare socială.

Considerăm însă că societatea este cea care imprimă caracterul sistemului de drept, și de foarte puține ori viceversa. Concret, orice sistem trebuie să corespundă nevoilor mediului în care evoluează, în caz contrar putând interveni o serie de disfuncționalități. Particularizând la drept, o disfuncționalitate în relația intrare-sistem-ieșire, indică faptul că norma de drept nu mai corespunde evoluției factorilor din mediul său extern, de unde primește influențe, și că deci soluțiile juridice nu mai reprezintă reacții adecvate la acestea. Evenimentele produse în mediul extern determină o intrare de informație în sistem care implică în mod necesar o modificare, transformare, adaptare a structurii sistemului pentru ca echilibrul și stabilitatea

acestui să fie menținute, iar în consecință, soluția juridică corespunzătoare să reprezinte răspunsul ansamblului la respectiva intrare de informație. Norma juridică, dacă ea există, va trebui în acest caz modificată, iar dacă nu există, va trebui să fie elaborată și cuprinsă în regulile ce compun dreptul obiectiv. Este clar că nu orice variabilă a mediului extern implică această soluție, și că în anumite limite adecvarea normei juridice se poate realiza prin interpretarea ei¹.

În acest context, putem considera că izvoarele reale, materiale reprezintă pentru drept (sistem) ceea ce reprezintă mediul extern pentru orice sistem, adică un ansamblu de factori ce trimit dreptului influențe (inputs) ce determină în drept reacții adecvate, prin intermediul normelor juridice. Relațiile sociale pe care norma juridică le reglementează alcătuiesc ”mediul extern” dreptului. În cadrul lor se produc situațiile de fapt pentru calificarea cărora norma de drept este necesară. Aplicarea normei juridice este forma specifică prin care se realizează conexiunea dintre sistem și mediul extern lui².

În analiza relației dintre drept și mediul său extern, aplicarea teoriei sistemelor scoate în evidență și supune analizei aspecte noi, cum ar fi: eficacitatea normei juridice, mecanismul tehnic de reglare în drept, condițiile de ”îmbătrânire” a dreptului, și, nu în ultimul rând, am preciza modalitatea în care izvoarele reale ale dreptului determină structura sa, privit ca și un sistem.

Rolul dreptului se manifestă pentru organizarea societății, și de aceea dreptul se impune prin capacitățile organizatorice, prin faptul că normele juridice reglementează principalele activități din sferile societății (dreptul constituțional, dreptul comercial, dreptul civil, dreptul administrativ, dreptul internațional) și numai în caz de nevoie se impune și se aplică sancțiunea juridică.

Rolul dreptului nu se reduce la a fi paznicul și agentul care sancționează, ci de a pune în lucru coordonarea activităților în societate, de a indica și satisface acele cerințe care corespund valorilor sociale, idealurilor și scopurilor afirmate.

Când intervin legile? întrebă reputatul jurist român Mircea Djuvara în lucrarea Teoria generală a dreptului, și răspunde: „Atunci când este o necesitate inexorabilă, ca societatea să transpună nevoile cele mari ale ei în texte de legi.”

Dimensiunea socială a dreptului se relevă și din prisma analizei întreprinse în cadrul acestei lucrări, și anume din perspectiva influenței puternice pe care dreptul o suportă din partea componentelor sistemului social (economie, politică, morală), alături de influența exercitată de cadrul fizic înconjurător și a factorului uman.

Dimensiunea socială a dreptului ni s-a părut a fi relevantă și prin prisma unora dintre observațiile făcute în literatura juridică puțin mai veche. Ne spune autorul citat faptul că ordinea juridică evoluează progresiv pe calea unei organizări sociale mereu mai bune, iar dreptul pozitiv nu poate avea o valoare absolută. Ordinea pentru ordine nu constituie un ideal social. Ordinea nu are valoare decât prin scopul pe care-l servește, or întrucât atingerea scopului mereu ameliorat, depășește mereu soluțiile unui sistem juridic pozitiv, acesta trebuie să ofere în mod necesar largi posibilități de exprimare a acestei tendințe. O ordine juridică împietrită, fără deschidere spre viitor ar fi o ordine sterilă, condamnată să piară³.

¹ Mihai Constantinescu, ”Considerații privind aplicarea teoriei generale a sistemelor la studiul dreptului”, în Revista Română de Drept, anul XXX, 1974, nr. 12, pag. 37.

² Mihai Constantinescu, *op.cit.*, pag. 34.

³ Vasile Pătulea, „Fundamentul politic și ideologic al dreptului”, în „Revista Română de Drept”, anul XXIX, nr. 11 din 1973, pag. 11.

În drept sunt stabilite relații între indivizi, ca subiecte de drept, și de aici ideea de alteritate esențială dreptului, care își găsește prin normele de drept modalitatea de cristalizare a intenției și de aici intersubiectivitatea⁴.

Istoria culturii și civilizației dovedește faptul că dreptul este acela care poate organiza și coordona eficient societatea întrucât are la bază chiar comportamentele și activitățile din societate, pe care le evaluează și mai apoi intervine și le reglementează prin intermediul normei juridice, în corelație cu celelalte sisteme din societate: morală, religie, tradiții, cutume.

Sistemul normativ al societății se exprimă prin normele de drept pentru că acestea înglobează celelalte reguli, pentru că normele de drept sunt clare, precise, publice, generale, pentru că normele juridice pot fi aduse la îndeplinire, la nevoie, prin forța de constrângere a statului.

Traiu în societate nu privează omul de individualitate. Libertatea acțiunilor sale este însă limitată și utilizată în coordonare cu activitățile tuturor membrilor din societate pentru satisfacerea interesului general, și nu doar a celui individual.

Dreptul și societatea sunt ambele subiecte fără margine în posibilitatea de abordare. Având în vedere varietatea de definiții pe care le putem identifica în literatura de specialitate și lipsa unei unanimități cu privire la conținutul acestor noțiuni, asocierea celor doi termeni accentuează domeniul extins de aplicare, acoperind teme precum: ordine socială, control social, organizare socială, evoluție și schimbare socială și legală, soluționarea disputelor, norme sociale, norme juridice, ideologii, putere, pedeapsă, conștiință juridică, cultură juridică, profesii juridice, drept și relațiile economice, ș.a.⁵ Drept și societatea acoperă aproape în întregime toate aspectele dreptului, iar dreptul este implicat în aproape tot în societate, conturând un câmp fără hotare sau un conținut prestabilit⁶.

S-a spus în literatura de specialitate faptul că dreptul este o oglindă a societății care funcționează în vederea menținerii ordinii sociale⁷. Două teze distincte sunt cuprinse în această afirmație. Prima, teza oglinzii: „*Dreptul reflectă climatul intelectual, social, economic și politic al vremii sale. Dreptul este inseparabil de interesele, scopurile și înțelesurile care în mod profund conturează sau comprimă viața socială și economică. De asemenea, reflectă ideile specifice, idealurile și ideologiile care fac parte dintr-o distinctă cultură legală – acele attribute de comportament și atitudine care fac ca dreptul dintr-o societate să fie diferit de cel al unei alteia.*” (trad. n.)⁸. „Spiritul legilor” al Baronului de Montesquieu, scris la mijlocul secolului al XVIII-lea, oferă punctul de început pentru teza oglinzii. Autorul a argumentat faptul că dreptul este, și ar trebui să fie, croit potrivit obiceiurilor, religiei, comerțului și sistemului politic specific, construit după climatul fiecărei țări, calității solului acesteia, principalelor activități ale locuitorilor.

⁴ **Giorgio del Vecchio**, „*Lecții de filosofie juridică*”, Editura Europa Nova, București, 2000.

⁵ **E. M. Schur**, „*Law and Society: A Sociological View*”, Random House, New York, 1968; **L. Friedman**, „*Law and Society: An Introduction*”, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1977; **A. Hunt**, „*Explorations in Law and Society: Toward a Constitutive Theory of Law*”, Routledge, New York, 1993; **J.R. Sutton**, „*Law/Society: Origins, Interactions, Change*”, Pine Forge Press, Thousand Oaks, 2001; **S. E. Barkan**, „*Law and Society: An Introduction*”, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, 2009; **S. Vago**, „*Law and Society*”, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, 2009.

⁶ **Brian Z. Tamanaha**, „*Law and Society*”, în Ed. Dennis Patterson, „*A Companion to Legal Philosophy of Law and Legal Theory*”, Wiley-Blackwell, Sussex, 2010.

⁷ **Brian Z. Tamanaha**, „*A General Jurisprudence of Law and Society*”, Oxford University Press, Oxford, 2001.

⁸ „*Law reflects the intellectual, social, economic, and political climate of its time. Law is inseparable from the interests, goals, and understandings that deeply shape or comprise social and economic life. It also reflects the particular ideas, ideals, and ideologies that are part of a distinct ‘legal culture’ – those attributes of behavior and attitude that make the law of one society different from that of another*”, **S. Vago**, *op.cit.*, pag. 3.

O altă versiune celebră a tezei oglinzii aparține lui Henry Maine, autor al lucrării „Ancient Law”. Acesta a susținut faptul că societatea antică pivota în jurul familiei, agregată în clanuri și triburi. Era acordată primordialitate comunității iar dreptul era bazat pe statutul unei anumite persoane în cadrul grupului⁹. În contrast, în societatea modernă, indivizii beneficiază de primordialitate, dreptul fiind bazat pe contract. Pe măsură ce societatea trece de la primordialitatea familiei sau a comunității la cea a individului, dreptul trece de la statut la contract. Evoluția legală este parte integrantă din evoluția socială, fiecare oglindind-o pe cealaltă.

A doua teză identifică funcțiile dreptului. Astfel, funcția primordială a dreptului este considerată cea de a reglementa și contrânge comportamentul individului în raporturile acestuia cu alți indivizi. Precedenta afirmație, rostită în nenumărate dați de către filozofi, juriști, sociologi, are rădăcini străvechi. Aristotel spunea: „Pentru drept este ordine”¹⁰. Celebrul judecător Benjamin Cardozo susținea că dreptul reprezintă expresia principiului de ordine căruia toți oamenii trebuie să se conformeze în comportament și raporturi, ca membri ai societății¹¹. Iredell Jenkins scria că cea mai bună dovadă a strânsei asocieri al celor două elemente constă în aceea că expresia drept și societate a încetat să mai constituie o sintagmă pentru noi și a devenit un singur cuvânt¹².

Cele două teze sunt conexe. Simplul fapt că dreptul oglindește societate este ceea ce face ca dreptul să fie eficient și legitim ca instrument de menținere a ordinii sociale. Deoarece dreptul reflectă și susține normele sociale prevalente, cea mai mare parte a comportamentelor sunt în conformitate cu aceste norme fără a fi necesară intervenția vreunei sacțiuni legale, permițându-se astfel dreptului să își conserve resursele și să își mențină eficiența. De fiecare dată când dreptul intervine pentru a aplica ordinea socială, îndreptățește și ajută la definirea normei la care populația a aderat. Populația percepe norma aplicată de drept ca propriul său produs, reflectând propriul stil de viață, manifestându-și consimțământul. În schimb, dreptul pretinde obediența indivizilor deoarece face munca acestora, păstrând normele acestora, reprezentând stilul de viață al acestora, menținând ordinea acestora, permișându-le să își urmeze proiectele și să se poată bucura de viață în siguranță și securitate.

Una dintre cele mai puternice argumentații în sensul ideii că dreptul este o reflecție a societății care funcționează în vederea menținerii ordinii sociale aparține lui Emile Durkheim¹³. Acesta caracteriza societățile primitive ca mecanice deoarece aveau o conștiința colectivă – credințe și practici comune care pătrundeau în toate aspectele vieții. Dreptul într-o astfel de societate este represiv întrucât întreruperile ordinii sociale erau amenințări la întregul grup. Societățile moderne sunt caracterizate printr-o diviziune a muncii prin care indivizii sunt angrenați în activități specializate, fiecare cu propriile seturi de credințe, practici și valori. Dreptul este în aceste condiții orientat către restituție pentru a repara rupturile în aceste raporturi.

⁹ **H. Maine**, „Ancient Law”, ed. A. Montague, University of Arizona Press, Tucson, 1986, pag. 164.

¹⁰ **Aristotle**, „The Politics”, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1988, pag. 162.

¹¹ **Benjamin Cardozo**, „The Growth of Law”, Yale University Press, New Haven, 1924, pag. 140: “[l]aw is the expression of the principle of order to which men must conform in their conduct and relations as members of society.”

¹² **Iredell Jenkins**, „Social Order and the Limits of Law: A Theoretical Essay”, Princeton University Press, Princeton, 1980, pag. 10) “the best of all evidence of the close association of these ideas is found in the fact that the expression law and order has virtually ceased to be a phrase for us and has become a single word.”

¹³ **Emile Durkheim**, „The Division of Labor in Society. In Emile Durkheim on Morality and Society”, University of Chicago Press, Chicago, 1973, pag. 67.

O argumentație mai elaborată pe aceeași linie ideatică a fost mai recent promulgată de către filozoful Jurgen Habermas¹⁴. Acesta consideră că dacă toate celelalte mecanisme de integrare socială sunt epuizate, dreptul totuși furnizează câteva modalități de menținere a unor societăți complexe și centrifuge care altfel s-ar dezintegra. Din această perspectivă, dreptul este mai mult decât o simplă reflecție a relațiilor sociale: dreptul susține raporturile sociale, coordonează comportamentul social, integrează diferitele componente ale societății.

Studiile contemporane în domeniul drept și societate au fost îmbogățite, fiind însă orientate în diferite direcții. Astfel, o astfel de orientare și-a propus ca și scop dominant promovarea unei științe a societății. Pentru această categorie de doctrinari, dreptul merită un loc-cheie în analiză ca urmare a rolului său pivotal în societate, perspectiva acestora fiind în mare parte șlefuită de obiectivele și cerințele științelor sociale. O altă orientare, cu rădăcini în jurisprudența sociologică, își propune să demonstreze în ce fel instituțiile dreptului operează de fapt, atât în prezent cât și în trecut. Scopul acestui demers este ca prin informațiile strânse să ajute în trasarea unor regimuri legale mai eficiente în atingerea scopurilor sociale.

Considerăm, totuși, că a considera dreptul ca o oglindă a societății este o viziune prea simplistă asupra acestuia. Să ne gândim astfel că dreptul dă viață și formă unuia dintre cei mai importanți actori și societății moderne: corporațiile – persoane juridice. De asemenea, infrastructura unui guvern este construită de drept iar dreptul servește ca principal mijloc prin care guvernul comunică și acționează. Dreptul este mecanismul prin care guvernul creează monedă, dobândește monedă, împrumută monedă și cheluește monedă. Toate aceste aspecte exced teoriile conform cărora dreptul este o oglindire a societății care funcționează pentru a menține ordinea socială.

Nu poate fi negat faptul că dreptul acționează în modalități care mențin ordinea socială. Însă ordinea socială nu este singura funcționalitate a dreptului și poate nici chiar cea predominantă. Astăzi, dreptul este o modalitate flexibilă, multifuncțională de a rezolva probleme, nevoi, interese. Iar pentru a înțelege întreaga gamă și complexitate a dreptului în societatea contemporană, perspectiva dominantă a ordinii sociale trebuie să facă loc pentru o perspectivă nouă asupra extraordinarei varietăți a aplicabilității acestui instrument.

¹⁴ **Jurgen Habermas**, “*Between Facts and Norms*”, MIT Press, Cambridge, 1996, pp. 66 – 81.